

K r o n i k a

nego o Aradu, Bački Topoli, Arbanasih in nekaterih drugih večjih krajih. Splošno pa se je sorazmerna obdelava tako raznovrstnih snovi precej posrečila.

Mršavi člančič «aeronautička industrija» — mršav zato, ker te industrije v Jugoslaviji skoro ni — bodi državi jasen memento za nujno popravo tako težkih zamud. Pod člankom o slikarju Almanachu je podpisan V. S., ki ga ni med sotrudniki. Je li to pomota za F. S. ali za S. V.? Ali bi se v sestavku «Almanasi» med slovenskimi ne omenil lahko tudi Resov «Jadranski almanah» za leto 1923, in Kraljev za leto 1924.? Ker pošilja knjiga bralca tudi k besedi «Kalendari, slovenački», sta se ta dva morda prihranila za tam. Tiskovni pogrešek je v članku o Bajuku «Odmeh naših gajev» namesto «Odmevi...». «Beogradski sport klub» si je dal spakedrano ime po tujih tovariših in bi storil dobro delo, če bi se posrbil v «Beogradski sportski klub» ali kaj podobnega. Prav tako kislja je sestavljenka «Bojken jabuka» (str. 247.). Članek «Bogoslovije» razpravlja v štirih stolpcih o pravoslavnem bogoslovju, a ne črhne o katoliškem. V poročilu o Svetozaru Borojeviću, «častnem doktorju zagrebškega vseučilišča» (!), se omenja «Isonzo-Armija» (str. 253.); prav bi bilo «Soška Armija» ali kvečjemu «Isonzo-Armee». Dalje se pripoveduje, da ji je (Borojević) poveljeval «pri odstopanju austro-ugarske vojske od Piave k Isonzu (Soča).» Toraj naša Soča bodi v srbskem spisu v oklepaju in prvo mesto imej Isonzo? Mislím, da bi morala Soča sama zadostovati; če pa se kaj razlaga, bi moral biti Isonzo v oklepaju. V Čorovičevem izbornem članku o Bosni se ne omenja «bosanski jezik» kot rastlinica z avstrijske gredice «divide et impera». K besedi «Brda» bi sodilo tudi kaj o goriških Brdih, ki so kot zemljepisni pojem prav tako znana kakor Kras ali Trnovska planota i. dr. Njih prebivalci so Brici, ki se tudi ne omenjajo. O Budalu (str. 317.) dobro vem, da ni prevedel Maeterlinckove «Modre ptice», temveč objavil iz nje le kratek odlomek v «Slovanu», kar pa ne zasluži razglašanja v «Narodni enciklopediji».

Vse to so malenkosti, ki cene «Narodne enciklopedije» prav nič ne zmanjšujejo. V celoti že po prvih treh zvezkih lahko sodimo, da bo delo dobro uspelo. Kot posebno temeljite in izčrpne naj omenimo zlasti članke: administrativno pravo, advokati, agrarna reforma, Albanija, alkoholizam (da bi to članek s svojo strašno zgovornostjo pomagal malo zaježiti to naše narodno zlo!), arhivi, Aškerc, autobiografije i memoari, Bačka, badnji dan i božič, Bakar, ban, Banat, banke u SHS, Beograd, beogradska metropolija, berlinski ugovor, biblija, biblijsko društvo, bibliografija, biblioteke, biografije, Bitolj, bizantsko carstvo, Bjelokrajna, Bjelokranjci, Bleiweiss (ki ga «Slovenski biografski leksikon» piše Bleiweis), Bogorodica sv., Bohorič Adam, botanika, brak, bregalniška bitka (skoro preobširno riše bratsko klanje), budžet, Bugari

Razne želje in pripombe pridejo gotovo še iz strokovnjaških peres. Marsikaj bo mogoče točno presojati šele, ko bo delo stalo celotno pred nami.

Dr. A. Budal.

KRONIKA

D O M A Č I P R E G L E D

Umetnostna razstava bratov Kraljev. Na razstavi «Kluba mladih» (v avgustu preteklega leta) so bila razstavljena izključno dela bratov Franceta in Toneta Kralja. Proti dosedanjemu običaju sta izbrala to pot razmeroma

K r o n i k a

malo število novejših, javnosti po večini še neznanih del. Slična po oblikovni in vsebinski strani sta dosegla v ugodnem okvirju razstavne dvorane v Akademskem domu, okrašenem s Francetovimi stropnimi slikarijami, globok učinek.

Brata Kralja sta danes poleg Piona osrednja pojava v mladi umetniški generaciji. Da sta res umetnika, kar je poglavitno, ni mogoče zanikati, tudi če nisi pristaš njune smeri, ki je kot vsaka smer postranskega in minljivega pomena. Dočim je pri njunih vrstnikih vprašanje umetništva poglavitna točka vsakega razmotrivanja njihovih delovanj, je to vprašanje po njunem človeškem odnosu napram svetu izven preiskave. Po resnobi in marljivosti, s katero zasledujeta svoje ideale, prekašata večino drugih. Njun vpliv (pozitivni in negativni) se opaža na vrstnikih, ubraniti se ga niso mogli povsem niti posamezni starejši, njima idejno tuji umetniki. Zato more pri presoji njunega pomena veljati samo eno, strogo absolutno in objektivno stališče, ki ne pozna lepodonečih, a puhlih priznalnih fraz.

Razstavljene tvorbe so pokazale oba razstavljevalca z nove strani. Iz abstraktnih sfer sta se povrnila na realnejša tla, se približala domači zemlji in našemu človeku ter s tem postala umljivejša in dostopnejša. Življenje slovenske vasi in religija so njuni poglavitni motivi. Razširjeno mišljenje, da sta Kralja podala točno sliko sodobnega slovenskega življenja (vsaj kmečkega), se mi zdi le deloma veljavno. Posebno ne velja za oba brata v enaki meri. Zunanja podoba našega človeka se je pri Kraljih izoblikovala čisto priložnostno in je, čeprav resnejša od dosedanjih, po večini samo narodopisno označenih, dovolj oddaljena od resničnosti. V tem pogledu je France naravnejši in prvotnejši od brata. Posebno v grafikah pogosto zazveni pristno občutena, res domača, skoro naivna nota, ki jo pa vidoma kroti. Vendar se pojavljajo že znaki nastopajoče manire, tako da individualna karakterizacija vsled nje trpi. Prav tako njuna religiozna zamaknjenost, polna mistične ekstaze, ki je posebno pri Tonetu mnogokrat pritirana do skrajnih mej okusa, nima mnogo skupnega s preprosto in otroško jasno vernostjo našega ljudstva. Tudi na tem polju je France bliže življenju in iskrenjši od brata. Treba pa spet poudariti, da dela iz prejšnjih let nedvomno prekašajo novejša.

Kot značilno potezo, ki dá sklepati na njuno umetnostno urejenost in odnošaj napram naravi, bi omenil, da med razstavljenimi slikami ni nobenega portreta, niti pokrajine. Pokrajinarstvo, ki je bilo dolga leta tako rekoč osrednja os našega slikarstva, ni v umetnosti mladih prav nič napredovalo. Pojmovanje pokrajine je v bistvu od nastopa impresionizma ostalo isto in neizpremenjeno, če odštejemo posamezne izjeme med mlajšimi. Razmerje bratov Kraljev napram naravi ni več naivno in prisrčno občudovanje in poglobljanje v tajnosti prirode, temveč zavestno stremljenje osvoboditi se je in poizkus ustvarjanja zgolj iz lastnih moči in sredstev. To zanemarjanje pokrajinarstva je ena osnovnih potez moderne umetnosti, ki je pretežno usmerjena na vpodabljanje človeka in človeškega. Zato tudi odsotnost portreta nekako moti.

Če primerjamo med seboj dela obeh, spoznamo kmalu, da France prekaša brata po umetniški kapaciteti. Razumska plat, ki pri njem prevladuje, pospešuje smotrenost zasnove, kviri pa iskrenost oblikovanega doživetja.

K r o n i k a

V oblikovanju je vidna slogovna zakonitost, ki si sama ustvarja pravila, in strogo samoobvladanje. Značilno zanj je izrazito plastično gledanje in kipno občutenje povsem slikarskih motivov, ki je na tej razstavi doseglo vrhunec. V barvi so razstavljene Francetove slike enotnejše in diskretnejše, v tonu okusnejše od v bistvu čustvenejšega in obenem impulzivnega brata, ki mu pa barva služi v prvi vrsti kot simbolično sredstvo. Zanimivo je, da so skoro vsa dela držana v enem, globoko temnem tonu. Tudi v tem je opaziti veliko nasprotje njegovim dosedanjim slikam.

Med najznačilnejše spada izmed starejših del «Oznanenje», od zadnjih «Jajčarice» in «Slovenska vas». Prvo kljub mešanju naturalističnih in dekorativnih hotenj odlikuje strnjenost skupine in ugodna razdelitev svetlobe. Predmetno je slika jasna, izraz strogo osredotočen, razpoloženje pa, dejal bi, skoro muzikalno skladno. Slično učinkuje «Snemanje s križa», samó da je oblikovni ekspresionizem tu še poudarjen z doslednejšim uporabljanjem kubističnih pridobitev.

Drugo vrsto predstavljajo «Jajčarice», kjer se zdi slikarjev napor vpri v en sam cilj: s čim učinkoviteje podanim prizorom izraziti neko splošnejše, obširnejše in globlje občutje, ki pa ni dozorelo do jasne izoblikovanosti. Kot sredstvo v dosego tega cilja mu služi ostra karakterizacija obrazov predstavljenih figur. Zdi se, da te spačene in skoro do karikature potvorjene oblike narave, ki se ponavljajo stereotipno tudi na mnogih drugih slikarjevih delih zadnjega časa, za dosego namena niso neobhodno potrebne. Notranje sile, ki bi naslikani prizor iz območja čisto predmetne pomembnosti mogla dvigniti v višje kroge obče veljavnega in s tem potrditi nujnost in umetnostno opravičenost zavestnega zanikanja in pretiravanja naravnih oblik, delo ne vsebuje. Zato kljub posrečeni karakterizaciji, ki bi jo bilo mogoče doseči z dosti enostavnejšimi sredstvi, zbuja videz neumetniškega, skoro neiskrenega. Mehkejša v občutju je «Slovenska vas», kjer so posameznosti sveže in prepričevalne, dočim je celota nekam razblinjena. Izredno toplo in res življensko sta podani korakajoče dekline in starka, ki se križa, ali pa ženska dvojica levo zadaj. Izgleda skoro, da se je slikar v teh posameznostih izneveril doslednemu in strogemu stremljenju po ostri stilizaciji in podal te detajle čisto po svoje in neprisiljeno. Pri Francetovih slikah sploh često preseneča resnobna naivnost, s katero obravnava včasih, — očitvidno nehotoma —, nevažne posameznosti, kot na pr.: fanta z živaljo na sliki «Studeneč». To delo, ki je sicer neizrazito, ostane gledalcu vsled svoje prisiljene simbolike nerazumljivo. Umetniško slika ni doživljena.

Tone Kralj se zadnji čas približuje bratu, da ju je po površnem pogledu že težko ločiti. Vendar je oblikovna, a še bolj idejna razlika med obema temeljnega značaja. Predvsem tehnično brata ne dosega. Tone je sicer v dnu bolj slikar, nego France, vendar je njegov zmisel za barve še močno neizčiščen, kolorit teh zadnjih del pa suhoparen in monoton. Tudi kot oblikovalec kaže še mnogo znakov nesamostojnosti in nedovršenosti. Vendar leži očitnejša in bistvenejša razlika med obema v različnosti umetniškega značaja. Naravnejši in neposrednejši od Franceta po svoji naravi, zadnje čase pogostoma oponaša brata in dela s tem silo prirojene čustvenosti in iskrenosti, ki je odlikovala prvotne njegove tvorbe. Mesto odkritosrčnega, preprostega podajanja svojih izrazito liričnih obrazov se muči, da bi se čim tesneje približal bratovemu reflektivnemu slogu. Zavestno zatira v sebi vsa

K r o n i k a

mehkejša čuvstva in izkuša pomanjkanje globljega doživljanja sveta zakriti z običajno neutemeljeno, včasih skoro groteskno silovitostjo. Nesoglasje med komplicirano obliko in preprosto vsebino zatemni, kar je pristno občutenega v delu. Ostane občutek nemotiviranega napora brez odgovarjajoče vsebine. Tako se gledalec le težko ubrani vtisu nedozorelosti in pomanjkanju višje duhovne discipliniranosti. Ker se tudi na škodo notranje poglobitve muči skoro izključno z iskanjem nove in samorasle oblike, zaide često v pretiravanje in neosnovano ravnodušnost napram naravni obliki.

Name njegova zadnja dela navzlic nesporni umetniški sili napravljajo skoro mučen vtis izumetničenosti. Stik z naravo je prekinjen, nadomestila zanj pa ne vidim. Mesto razpoloženja, ki naj ujame gledalca v svoje kroge, dihajo ta dela hladno treznost, ki odbija. Zato ostanejo pogosto brez tople prepričevalnosti. Prirojeno čuvstvenost izpodriva razum.

Med najuspelejše bi uvrstil sliko «Težaki», ki je obenem zanimiv primer, kako slikar gleda na obkrožajoči ga svet. Slika, ki predstavlja orače na njivi, naj ponazori vso težo morečega trpljenja, ki družijo ljudi z živalmi. Tak je res njen izraz. Vprašanje pa je, če je s tako rešitvijo problem najuspešneje izčrpan. Globlje ideje ali končnega spoznanja o upodobljenem dogajanju slika ne nudi: vidiš le odbijajočo podobo muke, ki te napolni z občutkom zopernosti — in nič več. Preseneča človeka pri tem za umetnika - misleca tako nepričakovani pogled na poljedelčevo delo, ki je izmed vseh človeških nehanj še vedno najbliže naravi in človeku. Približno isto, kar sem povedal o «Težakih», velja za «Izgnance», kjer je dogajanje še brutalneje podano, slika pa tudi nima tolikšnih tehničnih kakovosti, kot prej imenovana.

Značilna za sedanji izrazni način Tonetov je «Sama», kjer so posebno jasno vidne kubistične in primitivistične prvine. Tisto, kar je na sliki preostalo še prav slikarjevega, je prešibko, da bi skonstruirani obliki moglo vlti občutek življenske resničnosti. Prav tako tudi motiva «Iškarijota» in «Getzemanskega vrta» navzlic siloviti in skoraj brutalni formi ne moreta vzbuditi vere, da sta res pristna in doživljena. Zdi se, da se je vsa nekdanja moreča erotična čutnost preokrenila v to plamenečo, obenem skoro patetično religijoznost, ki se mi zdi preveč zunanja in posvetna, da bi bila iskrena. «Delavca pred tovarno» sta koncesija časovnemu okusu. Vzbujata pa ti dve figuri prej vtis dvojice bolnih velikomestnih blazirancev, nego dvoje delavcev.

Med Francetovimi kiparskimi tvorbami zavzema prvo mesto «Madona», originalna in zaključena, čeprav malce hoteno naivna plastika v lesu. V obdelovanju tega materiala bogate njegove izrazne možnosti nišo bile izčrpane. Več znakov primitivizma opažamo pri «Kristu - pridigarju», kjer se očitneje pojavljajo sledovi manire, ki dela kip manj osebno in manj resničen. Kako pa je raztolmačiti istočasnost obeh kipov s «Kristom» v mavcu (model za detajl nagrobnika), ne vem. Če naj ta neambiciozni in brezosebno zasnovani, na davno preživele akademske vzore spominjajoči kip znači zgolj prilagoditev naročnikovemu okusu, potem ne uvidim, zakaj ga je bilo treba — javno razstaviti. — Tonetov «Pasijon», ki je bil že razstavljen, brez dopolnjujočega arhitektonskega obiležja ne more priti do polne veljave. Zdi se mi, da «Križani» s svojimi slikovitimi

K r o n i k a

obrasi ruši mirno resnost trikotnih reliefov, predstavljajočih postaje iz trpljenja. V teh čisto dekorativnih plastikah se je Tone izkazal mojstra v stilizaciji. Idejno so pa precej skromne.

Grafičnih del na žalost nista pokazala. In vendar sta se ravno na polju črno-bele umetnosti morda najbolj približala svojemu umetnostnemu idealu. Ustvarila sta nekaj resnično umetniških del, ki bodo preživela mnoge druge, od mode vplivane in od nje odvisne slikarske in plastične tvorbe. Za njune dekorativne sposobnosti, ki sta jih ponovno dokazala v mali plastiki, v knjižni ilustraciji in notranji dekoraciji, velja isto. Ko sama bolje spoznata svoje zmožnosti, bosta na teh poljih lahko dosegla uspehe trajnih vrednot.

Brata Kralja sta prinesla k nam toliko novega duha in sama preizkusila toliko novih umetnostnih metod in gesel, da bi bilo pravo čudo, če ne bi vtisnila svojega pečata vrstnikom. To se že danes po malem opaža, zanamcem bo ta vpliv mnogo očitnejši in umljivejši. Saj je njuno ime postalo že skoro oznaka cele umetniške skupine in posebne umetnostne smeri. Manj sta sicer vplivala doslej neposredno s kakovostjo svoje umetniške potence, kot sugestivno z vztrajnim in strastnim prizadevanjem, najti sodobni naši umetnosti primerno obliko, ki bo sodobna in naša obenem. Dosedanji uspehi so še malenkostni. Krivda leži, razen v splošnih časovnih razmerah, v neustaljenosti njunega odnosa napram življenju. Čeprav izredno plodoviti in močni potenci in v tem redki izjemi med našim mlajšim pokolenjem, ki ne kaže mnogo nadpovprečnih talentov, sta njuni podobi ostali doslej večjidel zakriti za tujimi idejami in oblikami. Zato je danes še težko pravilno oceniti njuno trajno pomembnost, kajti navzlic neumornemu udejstvovanju na vse strani se še nista mogla povsem otresti vplivov. Notranjega miru, prostosti in ravnotežja, ki so pogoj in temelj vsake trajne umetnostne zgradbe, še nista dosegla. Ko se za vselej otreseta težnje po originalnosti za vsako ceno in pričneta črpati samo iz svoje notranjščine, oplojene z vdanim poglobljanjem v skrivnosti narave, takrat šele postanejo njuna doživetja — čiste umetnine. Takrat zanju vprašanja oblike, ki ju danes popolnoma obvladuje in bega, ne bo več. Nova, toli iskana in pričakovana oblika bo zrasla spontano in elementarno. Šele takrat bomo tudi spoznali pomen tega dolgega križevega pota, ki sta ga in ga še bosta morala prehoditi. Uvideli bomo, da nobena njuna blodnja in tipajoča stopinja ni bila storjena čisto odveč. Kot plemenita kovina iz ognjene peči se bo iz moteče skorje zmotnih idej in pogrešk izluščila očiščena in preizkušena njuna umetniška samobitnost.

V tem zmislu se mi tudi to zadnje razdobje razvoja, ki ga predstavlja razstava, ne zdi več nego ena mnogih, le začasnih stopenj na njuni poti do cilja.

K. Dobida.

Koncerti. Letošnjo koncertno sezijo je otvoril «Ljubljanski Zvon» z jubilejnim koncertom (5. oktobra 1925.), s katerim je proslavil 20letnico svojega obstoja in pokazal, kakšno je njegovo umetniško obzorje in kolika reproduktivna potencia, ki jo je društvo doseglo tekom te dobe.

Pevsko društvo «Ljubljanski Zvon» (ustanovljeno leta 1905.) se je iz skromnega moškega zbora pod pevovodji L. Bajdetom, Fr. Sachsom, J. Waschtetom in sedanjim pevovodjo Z. Prelovcem, ki ga vodi že 15. leto, razvilo v